

Essäerna är tänkvärda, även om inte alla övertygar som sannolika scenarier, antingen för att de minimala omskrivningarna ges för långtgående konsekvenser eller för att de, paradoxalt nog, förutsätter senare händelser och fenomen som rimligen torde ha försvårats eller ointetgjorts av den omskrivna historien. Likväl utgör de en nyttig påminnelse om de begränsningar som deterministiska efterhandsperspektiv medför, som riskerar skymma de valmöjligheter historiska aktörer stod inför och de möjliga följderna därav.

Södertörn högskola

ERIK SJÖBERG

Olivia Ekman, *Att släcka ljungeldar: Medikaliseringen av eklampsi i Sverige 1840–1930* (Umeå: Umeå universitet, Institutionen för idé- och samhällsstudier 2015). 130 s.

Varje minut dör en kvinna av graviditets- eller förlossningskomplikationer. En av dessa dödsorsaker är (pre)eklampsi, oftast kallad havandeskapsförgiftning. Idéhistorikern Olivia Ekman har i sin licentiatavhandling undersökt medikaliseringen av eklampsi i Sverige under åren 1840–1930. Valet av tidsperiod har gjorts med anledning av att eklampsi under dessa år återkommande diskuterades i medicinska tidskrifter. Studiens slutår motiveras med att eklampsi omkring 1930 blev en del i den preventiva vården. Syftet med licentiatavhandlingen är ”att undersöka medikaliseringsprocessen av eklampsi i Sverige mellan 1840 och 1930” (s. 9). För att uppnå detta undersöks mer precist vilka teorier som fanns kring orsakerna till eklampsi, vilka behandlingsmetoder som användes och hur läkarna argumenterade för de olika behandlingsmetoderna. Till sin hjälp har Ekman Peter Conrads medikaliseringbegrepp bestående av tre nivåer där fokus ligger på nivå ett och två: konceptualisering och institutionalisering. Ekman vill alltså undersöka hur en diagnos skapas, men också hur eklampsi hanteras och behandlas inom vården.

Det mesta av källmaterialet hämtas från tidskrifterna *Hygiea*, *Allmänna Svenska Läkartidningen/Svenska Läkartidningen*, *Jordemodern* och *Eira*. Antalet artiklar från de nämnda tidskrifterna som ska undersökas är 59, men i referenslistan finns endast 37 av dessa med och fördelar sig enligt följande: *Eira* (1 artikel), *Jordemodern* (3 artiklar), *Allmänna Svenska Läkartidningen/Svenska Läkartidningen* (12 artiklar) och *Hygiea* (21 artiklar). Det hade underlättat för läsaren om litteraturlistan hade delats upp i tryckt källmaterial respektive forskningslitteratur. Samtidigt som tyngdpunkten ligger på de medicinska artiklarna utlovas försök att täcka in den medicinska praktiken

genom att studera Elis Essen-Möllers brevsamling och journaler från tre sjukhus. Det framgår inte hur många journaler som analyserats.

Boken är kronologiskt disponerad. I de tre empiriska kapitlen presenteras och refereras som regel artiklarna var för sig. Artiklarnas innehåll ses som tecken på hur eklampsi diagnosticerades och vilka behandlingsmetoder som förespråkades och användes. Olika teorier om vad som ansågs vara den utlösande faktorn bakom havandeskapsförgiftning avhandlas också. En faktor som jag önskade att Ekman hade analyserat och diskuterat mera utförligt är kopplingen som gjordes under 1800-talet mellan nervsystemet och eklampsi. Inte minst tanken kring psykisk stress och nervositet bland de blivande mödrarna hade varit intressant att utveckla i relation till tidigare forskning och den medicinska synen på kvinnokroppen. Här kunde Ekman dragit nytta av forskning gjord av exempelvis Ulrika Nilsson och Karin Johannisson för att få en djupare analys. Generellt hade tidigare forskning kunnat utnyttjas bättre. De flesta forskare som ligger nära Ekmans undersökning nämns endast vid ett par tillfällen. Dialogen och diskussionen med tidigare forskning blir därmed knapphändig både i de empiriska kapitlen och avslutningskapitlet. Det är därför oklart hur Ekman positionerar sig och sina resultat i förhållande till tidigare forskning. Jag saknar även referenser till artiklar och böcker som ligger nära Ekmans forskningsområde, exempelvis Johannissons artikel "Hur skapas en diagnos? Ett historiskt perspektiv".

I de empiriska kapitlen står de medicinska artiklarna i fokus, men något fristående. Det saknas tydliga kopplingar till tidigare forskning, teori och kontext, vilket gör att undersökningen tenderar att bli allt för deskriptiv. Varken i syftet eller på andra ställen diskuteras frågan varför utförligt. Det är naturligtvis svårt att svara på varför förändring sker kring både diagnostiseringen och behandlingen av eklampsi, men utan den typen av diskussioner saknar resultaten ett tydligt sammanhang. Även om medikaliseringen kan ses som ett exempel på en varför-fråga är det snarare en utgångspunkt än en förklaring. Att eklampsi genomgick en medikaliseringsprocess är således inte ett särskilt oväntat resultat. Först i slutet av avhandlingen återknyter Ekman på ett tydligt sätt till sina teoretiska utgångspunkter. Från att ha varit en mystisk och nyckfull sjukdom blev den konkret. Resultatet i sig är inte överraskande utan har till viss del påpekats av bland annat Johannisson; en sjukdom finns först när vi uppfattar, bekräftar och namnger den. Utan namn är sjukdomen hemlös, som Johannisson uttryckt det, och möjligheten att kunna ställa diagnos är av stor betydelse. Vad Ekman dock tillför är en bild av hur diagnosen eklampsi formades och vilka behandlingsmetoder som diskuterades och stod i centrum under åren 1840–1930.

Vad gäller analysen av praktiken kring eklampsi lyser den med sin frånvaro. Ekman utlovar en undersökning av patientjournaler, men refererar

endast till sådana på två ställen (s. 71 och 90) främst för att bekräfta att Essen-Möller använde begreppet eklampsism vid diagnosticeringen och för att ge exempel på vilka behandlingsmetoder som användes. Vad gäller barnbördshuset i Stockholm refereras det till en patientliggare. Där framkommer främst vilka patienter som varit ineliggande och av vilken orsak. Den medicinska praktik som tecknas är följaktligen fragmentarisk.

Sammanfattningsvis är det en licentiatavhandling med ett väldigt intressant och högaktuellt ämne, men som dessvärre utlovar mer än vad den levererar. Jag har framför allt pekat på brister i användningen av tidigare forskning och avsaknaden av förklaringar till den förändring som kan ses i eklampsins historia. Förhoppningsvis är detta något som kommer att undersökas i framtiden.

Göteborgs universitet

FRIDA WIKSTRÖM

Åsa Karlsson, Klas Kronberg & Per Sandin (red.), *Karl XII och svenskarna i Osmanska riket*, Armémuseums årsbok 2015 (Stockholm: Atlantis 2015). 317 s.

Under drygt fem år (1709–1714), efter den svenska arméns sammanbrott vid Poltava, fjärrstyrdes Sverige från två platser nära Svarta havets västra strand, belägna i Osmanska riket. Under huvuddelen av tiden leddes riket från Varnitsa nära staden Bender vid floden Dnestr i det nutida Moldavien. Efter den så kallade kalabaliken i Bender 1713 flyttades kungen, Karl XII, och hans närmaste uppvaktnings söderut till Demotika och Timurtasch.

Om denna intressanta episod i Sveriges – och andra berörda länders – historia handlar en ny antologi sprungen ur forskningsprojektet "När Sverige styrdes från Osmanska riket". Antologin präglas av ämnesmässig bredd med sammanlagt 13 bidrag från såväl historiker och arkeologer som konstvetare och arkitekter. Dessutom har antologin internationell prägel inte bara genom sitt ämne, utan också genom att författare från Ukraina, Moldavien och Grekland har bidragit till volymen. Resultatet har blivit en vacker bok med många illustrationer. Bildmaterialet är också spännande, inte minst för att det till övervägande del består av illustrationer som inte hör till de standardnummer man vant sig vid från diverse historievetenskapliga framställningar. Förutom porträtt förekommer en mångfald dätida kartor, samtida skisser över byggnader och platser, foton på bevarade artefakter – samt en reproduktion av en akvarellerad teckning med 48 olika typer av turkiska huvudbonader.